

գիմաց, Հայաստանեայց եկեղեցին անկուսակցական, համայնատես, իրատես այն միակ խարխոխն էր որ կրնար զատորոշել այս ժողովուրդին չարը բարիէն: Ու շատ բնականօրէն այս յատկութիւններով ու այսքան մեծ պատասխանատուութիւններու գիտակցութեամբ բեռնաւոր, մեծագոյն գաղափարականներու սլացիկ հոգիներու վաղքը ըլլար վճռական ու անզիջող, կապարածոյ միաւորութեամբ իր մէջ ընդելուզելու այն ինչ որ իրն է ու վանելու ինչ որ չէ իր աշխարհէն — Հայ ժողովուրդի Գերագոյն Բարին — որուն անվարան խորթ կրնային մնալ բոլոր Վասակները, մարդերը հպարտ, բիրտ, փառասէր անձնականութեան, որուն համար ըլլան պատրաստ զոհելու ամէն արժէք ու մեծութիւն:

Ու Ղեւոնդեաններու գերագոյն այս վճռակամութեան առջին ոչ միայն խորտակուեցան պատուարները ներքին դաւաճանութեանց, այլ նոյն ինքն մեր մեծ թշնամին, մինչև որ բարեղէպ օր մը ան կնքեց իր պարտութիւնը դաշնագրով մը (*), ուր ազատ կը հռչակուէր խիղճն ու պաշտամունքը, ուր կը սենային դաւաճանութիւնը զրքացած հոգիներուն, որոնք ինչ մութ հաշիւներով չէին վարաներ անաւոր օր մը խրել իրենց դաշոյնները իրենց համարին եղբայրներու կողքերուն:

Յաղթանակած էր ի վերջոյ Թարգմանիչներու — Ղեւոնդեաններու հոգին իրենց արիւնով իսկ ոռոգուած Հայրենի հողին բարձրացնելով սրբութեան խոյնալի, պայքարի նահատակութեան յաղթական զօրը, որ չի ճանչնար ու չի ճանչցաւ երբեք, պարտութիւն: Ղեւոնդեաններէն յետոյ դարեր Հայաշխարհը ոտքին կոխանը եղաւ թշնամի վոհմակներուն, ու Հայը քալեց Ղեւոնդեանց լուսաւոր ուղիէն, բարձր բռնած իր նահատակներու արիւնէն իսկ յառնող՝ իր ազգային ֆիզիք ու մանաւանդ հոգեւոր գոյութեան յաղթական զօրը:

* * *

Որքան տեղին է և իմաստուն մեր սիրեցեալ Վեհափառ Կաթողիկոսին Հայրապետական հրամանը Ս. Վարդանանց և Ղեւոնդեանց նահատակութեան 1500ամեայ

ԲԱՆՍՍԻՐԱԿԱՆ

ԽՈՐԵՆԱՅԻ, ԵՂԻՇԷ

ԵՒ

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ԱԿԻՆԵԱՆ

Ա. ՄԱՍ

ԽՈՐԵՆԱՅԻ ԵՒ Հ. ԱԿԻՆԵԱՆ

Հ. Ակինեան չըսեր, թէ ինչէն գիտէ որ Ղեւոնդ երիտասարդական տարիքին գրած է առաջին գիրքը: Արդեօք Զօպանեանին պատասխանելու համար իր աշխոյժ միտքը անմիջապէս ձևակերպած է այս գիւրին բացատրութիւնը: Նման քեֆնիֆ Հ. Ակինեան յաճախ կը գործածէ իր գրութեանց մէջ, որուն քանիցս դեռ պիտի անդրադառնանք:

Այո՛, հնարամիտ Հայրը վստահ է որ Ղեւոնդ երիտասարդ տարիքին գրի առած է իր Պատմութիւնը: «Ուր ակնբախ է ոճի տարբերութիւնը, զգալի մասնաւորապէս Ղեւոնդի պարզութեան եւ Խորենացոյ խրթնաբանութեան մէջ, հոն պէտք է նկատի առնել, որ Ղեւոնդ յօրինած է իւր Պատմութիւնը երիտասարդական հասակին, անմիջապէս Ազաթանգեղոսի և Սերէոսի ազգեցութեան տակ» (204):

Ղեւոնդ երիտասարդական ո՞ր տարի-

Յորելինական տօնակատարութեան, երբ այսօր իր զաւակները Սփիւռքի ամայքներուն մէջ կ'ապրին աւերի, յուսահատութեան, պառակտումի, եղբայրատեցութեան եւ անխոստովանելի դաւաճանութեանց մութ օրեր: Որքան հրահանգիչ է Սրբազնատառ իր Կոնդակը ուր Ղեւոնդեաններու ոգին կը թելադրուի իբրև անպարտելի զրահ մեր օրերու փշուտին ու մեր պանդուխտի դառնութեանց գիմաց:

(*) Նուարթակի դաշնագիրը 484 ին:

քին գրած ըլլալու էր առաջին զիրքը, որ պէսզի յետագային հոյակապը և մեծ վայելուչը այնքան տարբեր ըլլար. ասկէ, հոյակապի և մեծ վայելուչի վրայ աւելցունելու է, ըստ վերի մէջբերման, նաև խըրթնաբանութիւն:

Ընդհանրապէս, երկարակեաց հեղինակի մը իրարմէ տարիներով զատուած գրքերու մէջ թէ շունչի և թէ ոճի հիմնական գծերը միեւնոյն կը գտնես: Առնենք կարկառուն քանի մը օրինակներ: Վիկտոր Հիւկոն քսանինն տարեկանին գրեց Նօր Ծամ սը Բարին, վաթսուն տարեկանին՝ Թեուաւները, և եօթանասուն եօթ տարեկանին՝ Ինցսուն Երեքը, սակայն մեծ դժուարութեան չես հանդիպիր ոճի և շունչի հիմնական միեւնոյն յատկանիշները գտնելու սոյն գրքերուն մէջ: Պարապ տեղ չէ որ ըստուած է թէ ոճը մարդն իսկ է:

Միեւնոյնը նաև Անգղիացի վիպասան Չարլզ Տիքընսի մօտ: Քսանհինգ տարեկանին գրեց իր հոգեկաւոր Փիկուիկ Թուդը, յիսուն տարեկանին՝ Մեծ Ակնկալութիւնները: Կամ Լէոն Թօլսթօն: Կօզակները գրեց զեռ երեսունը չհասած. քառասունին՝ Պատերազմ եւ Խաղաղութիւն, քառասուն իննին՝ Անցա Քարեմիս, և եօթանասուն երկուքին՝ Յարութիւն:

Հետաքրքրուող ունէ մէկը կրնայ աւելի երկարել այս ցանկը:

5

Վստահօրէն կրնանք ըսել որ Հ. Ակինեան Չօպանեանի անմիջական պատասխան մը տալու մտահոգութեամբ գրեց Ղանդին երիտասարդ տարիքին գրած ըլլալու պարագան: Այլապէս ի՞նչպէս հաշտեցնել քիչ վերջ իր գրքին էջ 34ին գրածը.

«Այս պարագային ծնունդը (Ղանդի) կրնանք զետեղել 730-735ին, որով 790ին, երբ կը պատմագրէր, 50-60ամեայ հասուն տարիքի մը մէջ կ'ըլլար, և կ'ունենար զեռ ժամանակ վայելել լոյսը, թերևս մինչև իններորդ դարու առաջին քառորդը»:

Ո՞ւր է երիտասարդութեան գրի առած Արարական շրջանի Պատմութիւնը, եթէ 50-60 ամեայ հասուն տարիքին ձեռք դարկած էր սոյն պատմութեան: Թեոյ, պարզ

«թերևս» բառով գրեթէ Ղանդը հարիւրամեայ մը կը դարձնէ:

Ոչ մէկ փաստ նման ենթադրութեան, քանզի Հ. Ակինեան կը խոստովանի թէ բան մը չենք զիտեր Ղանդի կեանքի մասին: Բայց այդ գրքին 4րդ էջն էր. «Ղանդի հայրենիքի, ծննդավայրի, ծնողաց, ինչպէս և առհասարակ կեանքի պարագաներու մասին կը գտնուինք կատարեալ անտուգութեան մէջ»:

Հ. Ակինեան ինքն իսկ բացատրութիւնը կուտայ Ղանդի կեանքի մասին բան մը չգիտնալնուս: Լսենք զինք.

«Որովհետեւ ինքը (Ղանդ) անչափ համեստ է և անփառասէր, կը զգուշանայ խօսիլ իւր անձին առաւելութիւններուն և կենսագրական գծերու վրայ» (104):

Հեղինակի մը համեստ և անփառասէր ըլլալը կրնաս ցոյց տալ միմիայն կամ իր գրութիւններէն մէջբերուած ցուցմունքներով կամ ուրիշ մատենագիրներու Ղանդի մասին ըրած ակնարկութիւններէն, ինչպէս, զոր օրինակ, Թովմա Արծրունի, Մխիթար Անեցի, Սամուէլ Անեցի, Ասողիկ, Կիրակոս, Մխիթար Այրիվանեցի: Ոչ մին և ոչ միւսը: Հ. Ակինեան կ'ուզէ Ղանդը համեստ և անփառասէր ցոյց տալ, և ահա այդպէս ալ կ'ըլլայ:

Հակառակ պատմագրի կեանքի մասին բան չգիտնալնուս, Հ. Ակինեան սակայն յախուռն է այդ գաղտնապահ երէցի կեանքի մօտ չէջերուն հոս հոն լոյս ձգելու:

«Ղանդ որ այնպէս մանրամասնօրէն կը նկարագրէ շարժմանս (774ի ապստամբութիւնը) սկիզբն և ձախող կատարածը, ինչպէս ամէն տեղ, նաև այս անգամ ալ կը լռէ թէ ո՞ւր էր ինքը և ի՞նչ քաղաքական հայեացքի կը հետեւէր: Բայց քաջատես աչք մը ունենալ հարկ չէ երևան հանելու համար իր ամրածածուկ անձը մեծանիստ Դուռոյ պարիսպներէն ներս» (12):

Մենք քաջատես աչքով չկրցանք գտնել տող մը որ նոյնիսկ բռնադատութիւն վերլուծմամբ մեզի ըսէր թէ «ամրածածուկ» Ղանդը Դուռն կը գտնուէր:

Արդեօք Ղանդ Պոլիս ե՞րբ գնաց, քանզի Հ. Ակինեան իր գրքի էջ 31ին կ'ենթադրէ թէ Ղանդ Պոլիս էր, թերևս մէկ անգամը այն պատգամաւորութեան որ

գաղթականներու կողմէ ուղարկուեցաւ կայսեր։

Յամենայն դէպս 50-60ամեայ երիտասարդ Ղևոնդը, որ այնքան համեստ և անփառասէր է, երբ 90 կամ 100 տարեկանին Մովսէս Խորենացի կ'ըլլայ, արդէն բոլորովին փոխուած է և իր մասին ճառել կը սիրէ, կը պատմէ իր Աղեքսանդրիա ճամբորդութիւնը, յետոյ Աթէնք, Բիւզանդիոն, կը գովէ իր գերազաւ զիտութիւնը, և այլն։

6

Թովմա Արծրունին ծանօթ էր Ղևոնդի գրքին։ Հ. Ակինեան իր գրքի մէկէ աւելի տեղերու մէջ հակոտնեայ պատասխան կու տայ այս հարցման։

Էջ 4. «Կ'երևայ թէ նաև Արծրունի պատմագրին անծանօթ մնացած է Ղևոնդ»։

Էջ 51. «Բայց դժուար է հաստատել թէ Թովմայի ծանօթ եղած ըլլայ Ղևոնդի մատենը»։

Էջ 76. «Թովմա ունի իր առաջ Ղևոնդի ժամանակագրութիւնը, բայց չատ տեղ կը չեղի անկէ»։

Էջ 124. Թովմա Արծրունի թէև յանուանէ չի յիշեր զՂևոնդ և պատմական քաղուածներ չի տար անկէ, բայց կարգացած կ'երևայ մատենան և ազգուած անոր բառամթերքէն»։

Միթէ չափազանց յանդգնութիւն պիտի համարուի մեր կողմէ եթէ պնդենք որ ներհուն բանասէրի վարկ վայելող զիտականներ այս տեսակ անհեթեթ և իրարու զէնք քաշող տողեր չգրեն։ Ես և զու կը մեռնինք, զիրքը կը մնայ, ի՞նչ հարկ ապագայ քննադատներու արհամարհական քմծիծաղը հրահրելու։

Ի՞նչ կրնայ խորհիւ ընթերցողը երբ էջ 264ին կը կարդայ. «Այս գէպքէն հարկ է ենթադրել թէ Համազասպ ամուսնացած էր Աշոտի դստեր Հռիփսիմէի հետ 785էն յառաջ»։ Իսկ հազիւ 26 տող յետոյ այս. «Հռիփսիմէ եղած է հարս Արծրունիներուն. իրբև ամուսին Համազասպայ, ուստի մօտաւորապէս 800ին»։

Հեւ ի հեւ և առանց անպատասխանատու փութկոտութեամբ գրելու ալչեցուցիչ օրինակ մ'ալ կուտայ Հ. Ակինեան, որը

որքան ալ անյիշատի և հանդուրժող ողբով ընդունին դարձեալ արդարացում չունի։

Իր գրքին վերջը գետեղուած «Ուղղելիք և Յաւելեալք» վերնագրին տակ կը հանդիպինք հետեւեալին.

Էջ 31 (տող) 21-27.

Տես այս մասին էջ 89, ուր փոխուած է մեր տեսութիւնը։

Կարդանք էջ 31ի ակնարկուած տողերը.

«Այս առթիւ ծանօթացած ըլլալու է Ղևոնդ այն կրօնական-դաւանաբանական թղթակցութիւններու, զորոնք փոխանակած են Օմար ամիրապետ և Լեոն Իսաւրացի 720ին։ Հաւանօրէն Ղևոնդ անձամբ հայացուց զանոնք, համարելով հետաքրքրական իր հայրենակիցներուն համար, իրր մահմետական կրօնի հերքման առաջին փորձ»։

Այժմ դառնանք էջ 89ին.

«Թէև վերնագոյն գրած էի 'հաւանօրէն Ղևոնդ անձամբ հայացուց' այս թըղթերը ի Կ. Պոլիս, բայց այժմ հիմնուած նոր քննութիւններու վրայ, կը հրաժարիմ այս ենթադրութենէս։ Թղթերս հասած են մեզի ընդարձակուած հայերէն խմբագրութեամբ և Ղևոնդի Պատմութեան մէջ ներմուծուած են՝ հեղինակէն անկախ, նա հաւանօրէն ոչ մէկ աղբիւս չունի թղթերու հետ»։

Երկու «հաւանօրէն»ներ, մէկը միւսին հակառակ։ Բայց քիչ վերջ «հաւանօրէն» ալ կը ձգէ և էջ 107, ծանօթութեան մէջ կ'ըսէ. «Լեոն Իսաւրացույ թուղթն աւ Օմար. . . չի կազմեր Ղևոնդի Պատմութեան մաս»։

Ի՞նչ պատահեցաւ էջ 31էն դէպի էջ 89 կարճատե ճամբորդութեան ընթացքին, որ 89ին կանգ առաւ, յետագարձ ակնարկ մը տալով յայտարարեց թէ էջ 31ին ըսածները բանի չէին գար։ Յիսուն փոքրիկ էջերու ընթացքին, ուր այնքան տարբեր բաներու մասին կը խօսի, ի՞նչ նոր քննութիւններ են որոնք արմատապէս կը փոխեն ըսածը և որոնք մասին որեւէ մանրամասնութիւն չի տար։ Նոր աղբիւր մը արդեօք. եթէ ոչ նոր մեկնաբանութիւն միևնոյն դէպքի։ Որն ալ եղած ըլլար, ի՞նչ հարկ կար էջ 31ի մերժուած տողերը պահելու։ Ան նախապէս որպէս յօդուածաշարք գրած ըլլալու էր «Հանդէս Ամսօր-

եայրի մէջ, և կրնանք ենթադրել որ յաջորդ ամսուայ մասը գրած ատեն նոր լոյս մը տեսաւ: Ուրեմն պատշաճ չէ՞ր որ երբ գրքի ձեռք պիտի հրատարակուէր որպէս մնայուն տուրք բանասիրութեան, դուրս ձգուէին անընդունելի տողերը, և գրքի ընթերցողին խնայուէր անհաճոյ տպաւորութիւնը:

7

Հ. Ակինեանի ինքնափտահութիւնը ոչ միայն յախուսն է այլ նաեւ անգիջող: Երբեմն իր ենթադրութիւններուն կոռուան ծառայելիք փաստարկութիւն կամ վերլուծում գրի առնելու ձանձրոյթը յանձն չառնելու: Փոխանակ իրողութիւնը կամ դէպքը քննութեան ենթարկելէ վերջ իր կարծիքը յայտնելու, իր կարծիքին վրայ է որ կը ջանայ ձեւել իրողութիւնը:

Հետաքրքրական է իր Ղեռնդի Պատմութիւնը երկու մասով և իւրաքանչիւր մասը տարբեր ժամանակներ գրած ըլլալու տեսութիւնը: Համոզկեր և ոչ մէկ փաստ կը ներկայացնէ, բացի իր ենթադրութիւնները:

Ահաւասիկ Ղեռնդը կը տեսնենք 774 թուի ապստամբութենէն առաջ, քառասուն հինգ տարեկանին կը գրէ իր գրքին առաջին մասը, 134 տարուայ շրջան (640-774), ուր Արաբ իշխանաւորներու հարստահարութիւնները նկարագրելէ վերջ կը գրէ հետեւեալ բառերը. «զոր պատմել ոչ կարեմք զաղէտիցն պատմութիւն»: Այս բաներէն Հ. Ակինեան կ'եզրակացնէ թէ հեղինակը հոգ կանգ առաւ: Իր գործը կատարածի գոհունակութեամբ Ղեռնդ որպէս պատշաճ վերջաբան, միշտ ըստ Հ. Ակինեանի, գրի կ'առնէ այն նշանաւոր Ողբը, որ այժմ կը գտնուի Խորենացիի Պատմութեան վերջը:

Կ'անցնի տասնվեց տարի, որու ընթացքին Ղեռնդի զիրքը իր Ողբ վերջաբանով շատերէ կարդացուած էր և թերեւս բազմաթիւ ընդորինակութիւններէ անցած, այժմ քիչ մ'աւելի տարիքը առած և քիչ մ'աւելի վարժ ու խելացի, զրիչը ձեռք կ'առնէ և կը գրէ այս միևնոյն տասնվեց տարիներու պատմութիւնը: Երբ կը լմնցնէ,

հեղինակին կը մնայ, «վերջիչել 774ին հիւսած Ողբը և կցել անոր նոր կայականեր արտասուքի, պատշաճեցնելու համար զայն Պատմութեան նոր մասին իբրեւ վերջաբան» (157):

«Նոր կայականեր արտասուքի» արդեօք կը նշանակէ՞ թէ Ղեռնդ Ողբի մէջ նոր բաներ աւելցուց, փոխելով 774ի շարահիւսութիւնը: Ողբալի՜ Ողբ, որ շատ տարիներ վերջ չարագործ ձեռք մը պիտի հանէր իր երկրորդ կայանէն, և անոր մարմնոյն վրայ կատարէր անագորոյն փոփոխութիւններ և տանէր ազուցանէր զայն Խորենացիի Պատմութեան վախճանին, միշտ ըստ Հ. Ակինեանի:

Այդ մասին յետոյ:

Հ. Ակինեան կը մոռնայ ըսելու թէ Ղեռնդը իր Պատմութեան առաջին մասը գրեց Շապուհ Բագրատունի իշխանի խընդիրքով եթէ ոչ երկրորդը: Բժախնդիր չենք այս կէտին շուրջ, բայց նկատի ունենալով Հ. Ակինեանի մանրամասն ուշադրութիւնը երկրորդական և երրորդական մանրամասնութեանց, զարմացանք որ այս պարագան վրիպեր է իր խուզարկու գրչէն:

Ինչո՞ւ սակայն Ղեռնդի Պատմութիւնը բաժնելու այս քրտնաջան ճիգը, որը որքան ուսումնասիրես այնքան աւելի բռնագրօսիկ և կամայական փորձ մը դուրս կուգայ:

Ենթադրութիւն մը մինակ կրնամ ընել, Գր. Խալաթեանցի յայտնած մէկ կարծիքը թէ Ողբի վերջին մասին մէջ Հայաստանի զԺողակ կացութեան նկարագրութիւնը Ղեռնդի Արաբական խժոժութեանց նկարագրութեան հանգուցնակ է, որով Խորենացին Ղեռնդէն վերջ եղած կրնայ ըլլալ, Հ. Ակինեան վեր առած է: Հոն տեսած է բանասիրական նոր գիւտ մ'ընելու առիթը: Անգամ մըն ալ կը կարգայ Ղեռնդը, կը տեսնէ թէ անոր Պատմութիւնը յանկարծական վերջաւորութիւն մը ունի, կիսաւարտ գործի մը պէս: Ահ, աչալուրջ Հայրը լոյս մը կը տեսնէ:

«Բայց ես չեմ կրնար հաշտուիլ այն մտքի հետ, թէ մեր խորհող և զգածող, խրատօրանող և ողբացող պատմիչը այնպէս յանակնկալս բաժնուէր իր ունկնդիրներէն, առանց վերջին հրաժեշտի խօսք մ'ուղղելու անոնց: Ինձ կը թուի թէ Ղեռնդ գրած ըլլալու էր հուսկ բան մը, որ թէև չտես-

նուիր այսօր իր Պատմութեան օրինակներուն մէջ, բայց այն կար երբեմն սկզբնազրին մէջ, ինչ կը թուի թէ այդ վերջաբանականը հասած ալ է մեզի, բայց փրցուած սկզբնազրէն, ենթարկուած փոփոխութեան և զետեղուած ուրիշ մեծ գործի մը վերջը, որուն հեղինակի համաբաւը թոյլ չէ տուած մինչև օրս անդրադառնալ գրուածքին իսկական պատճառին: Ինծի կ'երևայ թէ այն Ողբը, որ կցուած է Մովսէս Խորենացւոյ Հայոց Պատմութեան, իր նախնական ձևի մէջ վերջաբանականն էր Ղևոնդի Պատմութեան» (54-55):

Պրծաւ գնաց: Որովհետեւ Ղևոնդ առանց «Մնաք բարով» ի մը չէր կրնար բաժնուիլ իր ընթերցողէն, «ինչ կը թուի» ներու խրախուսիչ պատուանդանին վրայ կը բարձրացնէ յուզիչ հրաժեշտի ողջոյնը:

Հայր Ակինեան անշուշտ գիտէ թէ Խորենացիի Պատմութիւնն ալ յանկարծական և կիսատ վերջաւորութիւն մ'ունի: Խորենացին ալ նոյնքան զգայուն գրող կըրնա՞ր «այսպէս յանկակալս բաժնուէր իր ունկնդիրներէն, առանց վերջին հրաժեշտի խօսք մ'ուզելու անոնց»: Մանաւանդ որ Խորենացիի Պատմութիւնը անբաղդատելիօրէն ալ աւելի կարեւոր գործ մըն էր, հայ ժողովուրդի ամբողջական պատմութիւնը, քան Ղևոնդի 150 տարուայ ժամանակաշրջանը պատմադրող գիրքը: Թերևս Հ. Ակինեան պատասխանէ թէ Խորենացին արդէն ծերացած էր և կը թուի թէ մեռած է Մեսրոպի մահը արձանագրելէն վերջ:

Բայց կանգ առնենք հարցնելու թէ եթէ Ղևոնդ և Խորենացի միեւնոյն անձերն են, ինչպէս Հ. Ակինեան կը պնդէ, ի՞նչ հարկ կայ այս իրարանցումի ջանալ ապացուցանելու թէ Ողբը ուր գրուած կրնար ըլլալ:

Ըստ Հ. Ակինեանի տրամաբանութեան միթէ չե՞նք կրնար ըսել որ Ղևոնդ իր Պատմութիւնը լմնցնելէն վերջ երբ 15-20 տարի վերջ Սահակ Բագրատունիէն պատուէր ստացաւ հայ ժողովուրդի պատմութիւնը գրելու, և կը լմնցնէր իր Պատմութիւնը Մեսրոպի մահը և թաղումը նկարագրելով, հեղինակին կը մնայ վերջիշել 790ին «հիւսած Ողբը և կցել անոր նոր կայականը արտասուքի, պատշաճեցնելու համար զայն Հայոց Պատմութեան իրրեւ վերջաբան»:

Ողբի մասին իր այս 'զիւտ'ին առթած խանդավառութիւնն է որ թերևս — կ'ըսեմ թերևս, որովհետեւ ինք միայն գիտէ — Հ. Ակինեանը մղեր է յաջորդ խիղախ քայլին, այն է Ղևոնդի և Խորենացիի նոյնացում:

Այդ գաղափարը յղանալուն մեծարգոյ Հայրը առաջին իսկ րոպէէն ինքզինքը դէմ առ դէմ գտած է երկու հեղինակներու լեզուի և ոճի բացայայտ տարբերութեան գորգեան հանգոյցին:

Թէև քանիցս յառաջ քշեր էր երիտասարդ տարիքի և ծեր տարիքի վարկածը, սակայն ինքն ալ յայտնապէս գոհ չէ այս բացատրութենէն, և իր գրքին մէջ Ղևոնդի և Խորենացիի ոճերու մասին քրտաւորապէս խոսելու համար կը ստեղծեն խառնաշփոթ տպաւորութիւն ընթերցողի մտքին մէջ:

Որովհետեւ քաջածանօթ է Խորենացիի ճոխ, բազմագունի, կուռ և պերճաբան ոճին, մասնաւոր ջանք կը թափէ Ղևոնդի գրելակերպի մասին խօսելուն գործածել բառեր, որ Ղևոնդին ալ ոճը բարձր մակարդակի մը խտրութիւն է: Եւ այս, հակառակ հայ գրականագէտներու և քննադատներու ջանքախիչ մեծամասնութեան կարծիքին Ղևոնդի համեստ և նիհար բանահիւսական ձիրքի մասին: Սոյն կարծիքը կրնանք ներկայացնել Հ. Ղևոնդ Ալիշանի բառերով. «Թէև չունենայ տիրաբար և վսեմական ոճ մի . . . բայց դարձեալ խոհական կերպ մի ցուցնէ և բաւական յստակ շարադրութեամբ, ընդ մէջ Ե.-Զ. դարուց նուրբ ճաշակով գրողաց և ընդ մէջ Ժ. դարու չափազանց ճոխաբանից, ինչպէս Յովհաննէս Զ. կաթողիկոս»:

Հ. Ակինեան որպէս փրկութեան յաստ կը կառչի նոր Բաղդադի Հայկազնեան Լեզուի (Ա. 14) Ղևոնդի լեզուի մասին «յստակ և ընտիր հայկաբանութեամբ» որակման և կը կատարէ իր մարդանքները: Ան մէկդի կը շարտէ Ալիշանի և անոր նման խորհողներու կարծիքները պարզապէս ըսելով թէ ինք Աւգերեանի (Հայկազնեան) վճիռը ուղղագոյն կը համարէ:

Հայկազնեանը Ղևոնդի մասին միմիայն այդ երեք բառերը կը գործածէ. «յստակ և ընտիր հայկաբանութեամբ», առանց ունէ

ուրիշ բացատրութեան: Որ Հ. Ակինեան այս վճիռը կը հակադրէ բոլոր յետագայ գրականագէտներու կարծիքներուն թէեւ քիչ մը զարմանալի թուի շատ շատերուն, սակայն նկատելով իր մեծ ճիշդ Ղևոնդի ոճը հարուստ տեսնելու որպէսզի Խորենացիի ոճին համազօր բան մ'ըլլայ, պահ մը իրաւունք կուտամ իրեն, որ Հ. Աւգերեանի գրադատական կարողութիւնը ամենաբարձրը համարէ և պնդէ անոր Հայկազնեանի մէջ արձանագրած վճիռի մասին:

Սակայն Հ. Ակինեանի ընտրած այս բարձր հեղինակութիւնը վախճամ զինք

անելի մը կը մատնէ: Բազմահմուտ հայրը որ Ղևոնդի և Խորենացիի միենոյն անձը ըլլալը ապացուցանելու քրտնաթոր աշխատատանքին կը մխրճուի, անշուշտ Հայկազնեանին գլխած ըլլալու է տեսնելու թէ Հ. Աւգերեան Խորենացիի մասին ի՞նչ վճիռ կուտայ:

«... Այս է զլիսաւորն յաշակերտս... յերկրորդ կարգի թարգմանչաց... բոլորից գերազանց, կատարեալ ի հայկաբանութեան» (Ա. 13):

Բացատրութիւնը կը ձգենք Հ. Ակինեանին:

ՀՐԱՆԴ Բ. ԱՐՄԷՆ

(Ծառունակելի՝ 2)

ՍՐԲՈՑ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ

1500-ԱՄԵԱՅ ՅՈՒԵԼԻՆԱԿԱՆ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՐՈՒՍԱԳԼԵՄԻ ԵՒ ԱՄՄԱՆԻ ՄԷՋ

ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՑ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ 1500-ԱՄԵԱՅ ՅՈՒԵԼԻՆԱԿԱՆ

Համաձայն մեր սրբեցեալ և Վեհ. Հայրապետի բարձր հրամանին Ս. Վարդանանց տօնին առթիւ երուսաղէմի մէջ ևս սկսան 1500ամեայ Յորելեանի տօնակատարութիւնները: Հանդիսութեանց բացումը կատարուեցաւ 7 Մարտ Զորքաւորի երեկոյեան, երբ նախագահութեամբ Գեր. Տեղապահ Հօր՝ կատարուեցաւ եկեղեցւոյ մէջ տօնին մեծահանդէս նախատօնակը, ի ներկայութեան յոգնախառն բաղմութեան և համայն ուսանողութեան: Իսկ 8 Մարտ Հինգշաբթի առաւօտեան ժամերգութեան վերջ մատուցուեցաւ հանդիսաւոր Ս. Պատարագ: Եպիսկոպոսական շաթալ թագի զլուխ պատարագեց Հոգ. Տ. Սուրէն Վրդ. Բէմահան: Ս. Պատարագի ընթացքին վառեալ մոմեղինօք բեմ հանուեցաւ Վեհ. Տ. Տ. Գէորգ Ամենայն Հայոց Հայրապետին սրբաւորաւ կոնդակը, որով 1951 տարին կը հռչակէր իրրեւ Վարդանանց 1500ամեայ յորելինական տօնակատարութեան տարի: Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արքահաման կարգաց սոյն կոնդակը ի լուր բովանդակ հաւատացելոց: Ս. Պատարագի ընթացքին կատարուեցաւ նաեւ Ս. Վարդանանց տօնին յատուկ Հոգեհանգստեան կարգը, նախագահութեամբ Գեր. Տեղապահ Հօր:

Գեր. Տեղապահ Հօր կարգադրութեամբ յա-

ռաջիկայ Ս. Զատիկի տօնակատարութեան յետոյ Ս. Աթոռի կողմէ պիտի տրուի շքեղ պատարատօնութեամբ գրական զեղարուեստական ցերեկոյթ մը ի յարգանս Ս. Վարդանանց 1500ամեայ Յորելինական տարեդարձին:

Ստորեւ կուտանք մինչ այդ երուսաղէմի մեր վարժարաններուն և դանադան ժողովրդային կազմակերպութեանց այս առթիւ կազմակերպած հանդիսութեանց համառօտ նկարագրականը:

Ս. ԱԹՈՌՈՑ Ս. ԹԱՐԴՄԱՆՉԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ՀԱՆԳԻՍՈՒԹԻՒՆԵՐ

15 Մարտ Հինգշաբթի յ. մ. ժամը 4ին, ժառանգաւորաց վարժարանի մեծ հանդիսասրահին մէջ, Ս. Թարգմանչաց վարժարանի Տեսչութեան նախաձեռնութեամբ, Ս. Թարգմանչաց վարժարանի աշակերտութիւնը կատարեց ներկայացումը Սմբատ Բիւրատի Աւարայրի Արծիւը թատերախաղին: Սոյն հանդիսութիւնը ունէր աւելի ներքին հանգամանք, տրուած ըլլալով վարժարանի աշակերտութեան համար միայն ու այս առթիւ տարբուած էր նաեւ աշակերտութեան յատուկ բանախօսական, արտասանական և երգերու բաժիններ: Սրուան նախագահն էր Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արքահաման որ իր շինիչ